

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
TERMINOĻĪJAS KOMISIJA

TERMINOĻĪJAS JAUNUMI

Starptautiskais terminoloģijas seminārs
“Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā:
sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā”
Rīgā, 2003. gada 21. oktobrī

- *LZA viceprezidenta uzruna*
- *Pamatziņojumi*
- *Debates*
- *Deklarācija*

RĪGA

“Terminoloģijas Jaunumi” ir LZA Terminoloģijas komisijas ikceturkšņa izdevums, kas paredzēts LZA TK lēmumu un konsultāciju ieteikumu operatīvai izplatīšanai, lai sekmētu vienotas latviešu valodas terminu sistēmas veidošanu un ieviešanu praksē un līdz ar to arī izteiksmes skaidrību un nepārprotamību, īstenojot Valsts valodas likuma 22. pantu un LR Ministru kabineta 28.11.2000. noteikumus Nr. 405 “Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums”.

Šoreiz krājumā apkopoti starptautiska semināra materiāli, kuros atspoguļojas triju Baltijas valstu darbs un turpmākās sadarbības ieceres jaunajā šo valstu situācijā ES dalībvalsts statusā.

Paredzēts ikvienam, kuru interesē nacionālās valodas un terminoloģijas attīstības ceļi un iespējas ES kontekstā.

Atbildīgā par izdevumu **Anita Skujiņa**.

PRIEKŠVārDS

2003. gada 21. oktobrī Latvijas Valsts prezidentes dibinātā Valsts valodas komisija rīkoja starptautisku terminoloģijas un speciālā lietojuma valodas (SLV) semināru “Terminoloģijas darbs pašreiz un turpmāk Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā”, kurā triju Baltijas valstu terminologi, lai apmainītos pieredzē un mācītos no kaimiņiem, iepazīstināja ar pašreizējiem terminoloģijas uzdevumiem savās valstīs, ar to, kādi šajā darbā ir plusi, mīnusi un problēmas, un kā varam sadarboties turpmāk kopīgā mērķa – savas valodas bagātināšanas un attīstības – virzienā.

Apzinoties, ka rūpei par valodas un terminoloģijas attīstību jābūt kopējai nacionālajai rūpei sabiedrībā, svarīgākie semināra materiāli apkopoti šajā atsevišķajā “Terminoloģijas Jaunumu” izdevumā.

Terminoloģijas un tulkošanas jautājumi savu aktualitāti nezaudēs arī ES apstākļos. Jo plašāk šo jautājumu risināšanā iesaistīsies sabiedrība, jo lielāks ieguvums tas būs nacionālās valodas un terminoloģijas ilgtspējīgai attīstībai.

FOREWORD

On 21st October 2003 an international terminology and LSP seminar was held in Rīga, entitled “The Present and Future Terminology Work in Latvia, Lithuania and Estonia: Intentions for Cooperation in the Context of EU Member States”.

This collection contains the most important materials presented at the Seminar, which will play an important role in the organisation of the future terminology work in the three Baltic States.

SATURS

LZA viceprezidenta akadēmiķa Jura EKMAŅA uzruna	5
The speech of the Vice-President of the LAS Juris EKMANIS.....	7
Valentīna SKUJIŅA	
TERMINOLOĢIJAS DARBS LATVIJĀ	8
Terminology work in Latvia.....	14
Albina AUKSORIŪTĒ, Jolanta GAIVENYTĒ, Alvydas UMBRASAS	
THE STATE OF LITHUANIAN TERMINOLOGY	16
Stāvoklis lietuviešu terminoloģijā	24
Hiie TAMM	
TERMINOLOGY WORK IN ESTONIA	26
Terminoloģijas darbs Igaunijā	32
Marta JAKSONA	
TERMINOLOĢIJAS PROBLĒMAS SAISTĪBĀ AR	
LATVIJAS PIEVIENOŠANOS ES	34
Terminology problems in connection with the accession to the EU.....	36
Kārlis TIMMERMANIS	
TERMINOLOĢIJAS VIENOTĪBU – LATVIJĀ, BALTIJĀ,	
EIROPĀ	38
For the unity of terminology – in Latvia, the Baltic States, Europe	43
Stasis KEINYS	
LIETUVIEŠU TERMINOLOĢIJA UN TĀS LOMA GADSIMTU	
MIJĀ	44
The Lithuanian terminology and its role at the turn of the centuries	47
Baltijas valstu terminoloģijas semināra DEKLARĀCIJA.....	49
DECLARATION of Terminology Seminar of the Baltic States	50

LZA viceprezidenta akadēmiķa Jura EKMAŅA uzruna

Godājamā priekšsēdētāja, godājamie semināra dalībnieki, dāmas un kungi, viesi!

Vispirms atļaujiet man sveikt jūs Latvijas Zinātņu akadēmijas vārdā! Man ir patīess prieks, ka mēs šodien tik daudzi esam atsaukušies – es gribētu teikt, ieradušies kā domubiedri, jo acimredzot visas mūsu domas ir saistītas ar to, kā labāk pateikt, kā precīzāk pateikt to, kas patlaban mums apkārt pasaulē notiek. Jo svarīgāk tas mūsu valstīm – Igaunijai, Latvijai, Lietuvai – ir šobrīd, kad mēs esam gatavi pievienoties Eiropas Savienībai. Neapšaubāmi parādās virkne principiālu problēmu, par ko, es domāju, šodien runāsim un par ko mums būs jārunā vēl ilgu turpmākos gadus.

Es gribētu ievadā minēt tikai divas problēmas. Pirmkārt, apliecinot savu nacionālo patstāvību, katra valsts veido savu neatkarīgu terminoloģiju. Tātad Eiropas Savienība atšķiras no tās impērijas, kurā mēs kādreiz bijām. Tātad terminoloģija ir ļoti daudzpusīga. Un šī daudzpusīgā terminoloģija, to mēs visi šeit klātesošie labi zinām, rada milzīgi daudz papildu problēmu. Šodien īsi pirms semināra sākuma mani kolēģi stāstīja, ka Vācijā, piemēram, enerģētikas nozarē, konkrēti siltumtehnikā, atšķiras tehniskā terminoloģija, kas ir laika gaitā veidojusies Rietumvācijā un kas – Austrumvācijā, un vienas konferences ietvaros vācu valodā runājošie strīdas par to, kā tad īsti ko saukt. Vācieši to lietu risina stipri vienkārši – pāriet uz angļu terminiem. Es ceru, ka mēs tā nedarīsim un ka katrai Baltijas valstij būs sava seja, protams, arī sava terminoloģija.

Otra principiāla lieta, kas, manuprāt, uzliek milzīgu slogu visiem mūsu valstu terminologiem, ir tā, ka termins jāveido ļoti ātri, nedabiski ātri, kas nav raksturīgs, protams, normālai valodas attīstībai. Ko no tā varam secināt? Katra no mūsu šodien šeit pārstāvētām trim valstīm veido savus terminus. To daudzās auditorijās es jau esmu teicis, ka visu mūsu kopējā

problēma ir tā, ka mūsu skaitliski ir maz. Parēķināsim, cik jaunveidojamo terminu ir uz katras mūsu valsts vienu iedzīvotāju vai, kā statistikā to skaita, – uz tūkstoš iedzīvotājiem, un to salīdzināsim ar attiecīgo terminu skaitu, kas ir jāveido lielajās Eiropas valstīs – tādās kā Vācija, Francija vai Anglija. Tā kā tur ir daudz lielāks iedzīvotāju skaits, tad, protams, šī slodze tur ir nesalīdzināmi mazāka. Jo lielāka valsts, jo lielāku speciālistu skaitu var iesaistīt šo terminu veidošanā, un, jo mazāka valsts, jo lielāka ir slodze, kā tas ir visiem mums šeit klātesošajiem. Tā ir mūsu problēma, kas mums visiem ir jārisina kopā.

Vēl – par jēdzienu "ātri". Ātri veidot terminoloģiju, jaunus terminus – tas ir lielā mērā ne tikai kaut kas jauns valodniecības praksē, bet tā ir arī lielā mērā slodze valsts demokrātijai, kā sabiedrība uztver jaunu terminu veidošanu. Es domāju, ka līdzīgi tas ir arī citās Baltijas valstīs. Šeit, Latvijā, nepatiku pret atsevišķiem jauniem terminiem ir radījis tas, ka ne vienmēr uzreiz var izprast jauno jēdzienu un ar to aprast. Neizpratni izsaka ne tikai ierindas iedzīvotāji, bet mēs esam saņēmuši kritiku pat valdības un premjera līmenī. Tas nozīmē, ka nonākam pretrunā, jo, no vienas puses, mums vajadzētu jaunus terminus vispirms laist sabiedrības aprītē, sabiedrības aprobācijai, no otras puses, mums tam nav laika. Mēs nevaram gaidīt, kamēr sabiedrība izspriedīs. Mēs atzinīgi vērtējam to darbu, ko darīja kādreiz jaunlatvieši vai latviešu klasiķis Jānis Rainis, kas ieviesa terminu, un mēs tagad priecājamies – jā, pēc piecdesmit gadiem šis termins ir iegājis aprītē, mēs to visi lietojam.

Es domāju, ka līdzīgi tas ir visās mūsu Baltijas valstīs.

Un vēl daži vārdi par kopējo – dažas domas par to, ko mēs varētu šodien apspriest.

Vispirms, es domāju, ka visi terminologi mūsu valstīs sastopas ar to, ka daudzi termini, kas nāk no angļu valodas, bieži ir ar izteiktu žargona elementu, un to izpratne un to interpretācija, respektīvi, terminu definīcija, ir problēma pati par sevi. Šeit, manuprāt, mūsu valstu speciālistu sadarbība ir ļoti vēlama un, es teiktu, pat nepieciešama. Tātad – kā mēs saprotam sarežģītus terminus, kā mēs tos definējam, jo mēs labi zinām, ka ne katru terminu no angļu, franču vai citas valodas mēs varam savā valodā izteikt ar vienu vārdu, īpaši, ja, kā tas bieži ir citā valodā, šis vārds ir žargonvārds.

Otrs priekšlikums, kas, manuprāt, izriet no semināra tematikas, – mums vajadzētu sākt domāt par to, ka katrā no mūsu valstīm jau uzkrātā terminu bagāža, mūsu datu bāzes ir pietiekami lielas. Tādēļ tehniski ir iespējams sākt šīs datu bāzes, kā datorspeciālisti saka, sinhronizēt, respektīvi, igauņu, latviešu, lietuviešu terminu datu bāzes jau uzreiz veidot tā, lai mēs varētu viegli pāriet no vienas mūsu Baltijas valstu valodas uz otru. Protams, ar iespēju iziet arī uz citām Eiropas Savienības valodām, kur šādas savstarpējas valodu datu bāzes jau šobrīd eksistē. Manuprāt, taisni tas arī ir viens no tiem svarīgajiem jautājumiem, par ko mēs šodien varētu runāt.

Nobeigumā es novēlu visiem jums, tas ir, mums, veiksmi šajā mūsu ļoti svarīgajā darbā un, pats galvenais, – optimismu! Mēs katrā ziņā izdarīsim to, ko vajag! Paldies!

The speech of the Vice-President of the LAS Juris EKMANIS

Summary

Wide diversity of languages in EU states calls for development of the activities associated with formation of national terminology. This problem is topical in Baltic States as well, since the accession to the EU poses additional requirements as to accelerated creation of new terms practically in all areas, beginning with legislation and ending with descriptions of new technologies. In this connection it is necessary to take a sequence of such urgent measures as well-coordinated work of all institutions of Latvia and other Baltic states concerning creation of national terminology; creation of the common terminological database for Baltic and ES states, providing interpretation of the terms in basic languages.

TERMINOLOĢIJAS DARBS LATVIJĀ

Valentīna SKUJIŅA

LU Latviešu valodas institūta Terminoloģijas nodaļas vadītāja

LZA Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāja

Head of the Terminology Department, Latvian Language Institute of the LU

Chair of the Terminology Commission of LAS

Ar tautas nobalsošanu š. g. 20. septembrī Latvija ir pieteikusi savu vēlmi un gatavību pievienoties ES dalībvalstu saimei. Kā gatavojamies jaunajam – ES dalībvalsts – statusam? Kā tiekam un tiksīm galā ar miljīgiem jauno jēdzienu plūdiem? Vai pratīsim uzturēt un attīstīt latviešu valodas terminoloģiju uz latviešu valodas bāzes, bet varbūt turpināsim slīkt aizguvumos? Vai pratīsim izstrādāt tādu nacionālo terminoloģiju, kas sekmētu nepārprotamu starpnacionālo saziņu ES ietvaros?

Kā liecina konsultācijās terminologiem uzdotie jautājumi, kā arī publikācijas plašsaziņas līdzekļos, sabiedrībai šie jautājumi nav vienaldzīgi.

Līdzīgi uzdevumi un līdzīgas problēmas ir arī mūsu tuvākajiem kaimiņiem Lietuvā un Igaunijā.

Tātad – kā Latvijā notiek terminoloģijas darbs, kādi šajā darbā ir pozitīvie un kādi – negatīvie aspekti un kuri no turpmāk veicamajiem uzdevumiem šajā brīdī ir vissteidzamākie.

Latvijā galvenā institūcija, kuras uzdevums ir rūpēties par vienotas terminoloģijas izstrādi un koordinēt terminoloģijas darbu valstī, ir **Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija (TK)**. Tā dibināta 1919. gadā tālaika Izglītības ministrijas paspārnē, turklāt toreiz komisijas nosaukums bija Latviešu valodas terminoloģijas un pareizrakstības komisija un tajā tika risināti gan terminoloģijas, gan pareizrakstības jautājumi.

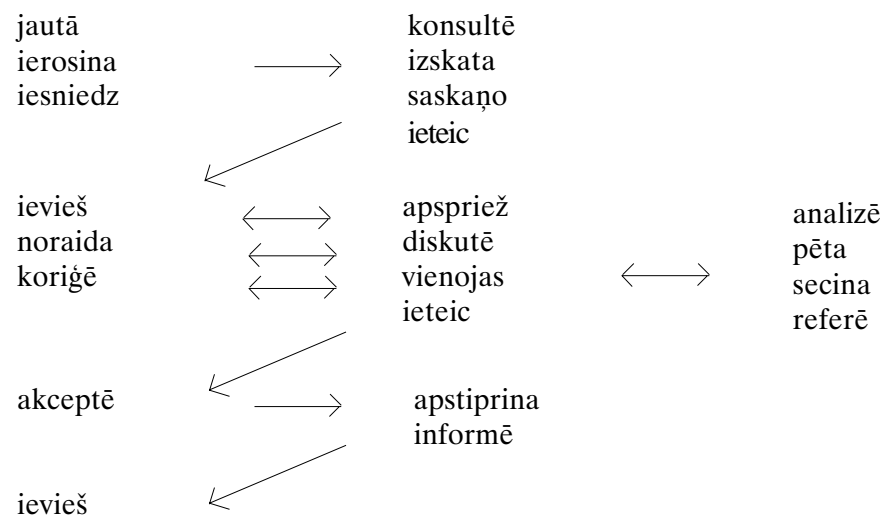
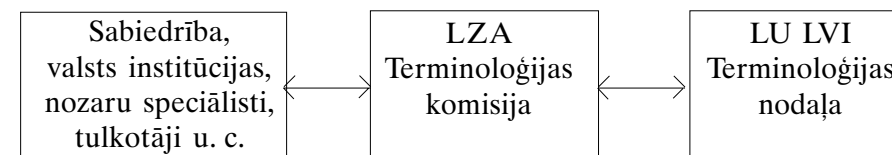
Kopš 1946. gada, kad nodibināja Latvijas Zinātņu akadēmiju, arī Terminoloģijas komisija pārgāja LZA pārziņā. LZA TK nav juridiska persona, bet tās darbībai ir juridisks pamats.

LZA TK uzdevumus kopš tās darbības sākuma ir noteikusi valdība.

Patlaban komisija darbojas saskaņā ar Valsts valodas likuma 22. pantu un MK noteikumiem Nr. 405, kur paredzēts, ka komisijas galvenie uzdevumi ir:

- izstrādāt vienotu, saskaņotu un zinātniski pamatotu nozaru terminu sistēmu, kas harmonizēta ar pasaulē atzītiem terminoloģiskā darba principiem un terminu sistēmām;
- izvērtēt un apstiprināt komisijā iesniegto terminu sarakstus;
- koordinēt darbu terminoloģijas jomā Latvijā;
- veikt terminu ekspertīzi un sniegt konsultācijas par dažādu nozaru terminu veidošanas un terminoloģijas sistēmu izstrādes metodiskajiem un metodoloģiskajiem jautājumiem;
- apstiprināt terminu un to definīciju standartus;
- pieņemt lēmumus strīdīgos terminu lietošanas gadījumos u. c.

Ikdienas uzdevumu veikšanā saikni starp LZA TK, sabiedrību un LU Latviešu valodas institūta Terminoloģijas nodaļu kā pētniecības institūciju uzskatāmi attēlo shēma:

LZA TK struktūrā ir Plēnums, kurā ir 37 dažādu nozaru eksperti (no tiem 5 ir valodnieki, trīs no tiem – arī Latviešu valodas ekspertu komisijas locekļi), un 25 nozaru apakškomisijas, kopskaitā vairāk par 250 speciālistu no dažādiem pētniecības institūtiem, augstskolām, ministrijām u. c.

Problemātisku valodas jautājumu risināšanā LZA TK sadarbojas ar Latviešu valodas ekspertu komisiju (LVEK) un Valsts valodas centru (VVC), kas ir Tieslietu ministrijas pārziņā.

Otra institūcija, kas ir cieši un tieši saistīta ar terminoloģijas darbu, ir **Tulkošanas un terminoloģijas centrs (TTC)**, ko valdība nodibināja 1997. gadā, nosakot tam kā galveno uzdevumu – ES normatīvo aktu tulkošanu. Šajos tulkojumos liela loma ir terminu precīzai izvēlei un konsekventai lietošanai, un TTC notiek nopietns darbs ar latviešu valodas terminiem.

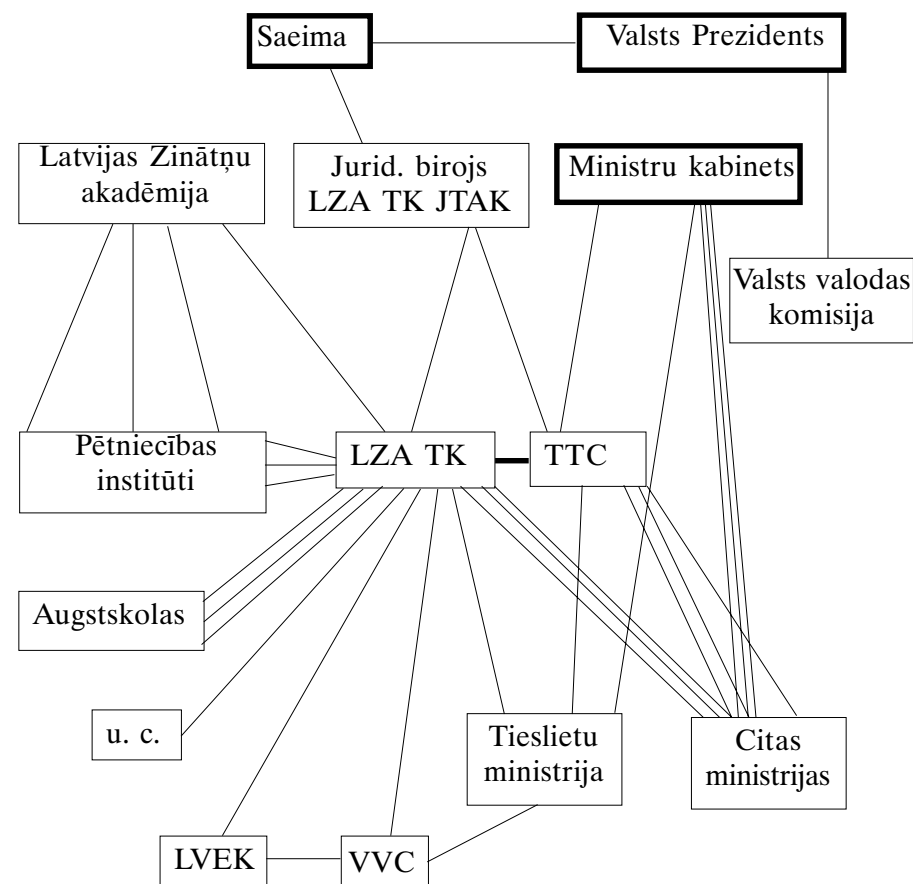
Starp abām institūcijām – LZA TK un TTC – notiek lietišķa sadarbība. TTC sekmes lielā mērā nodrošina prasmīgā kvalificēta personāla izvēle, darba uzsākšana nevis tukšā vietā, bet izmantojot TK iestrādi gan principu, gan nozaru terminu krājuma ziņā, kā arī valdības atbalsts tehnikas un cilvēku resursu nodrošināšanā.

Gan TTC, gan LZA TK ir vairāk vai mazāk cieša sadarbība ar dažādām ministrijām, īpaši ar Tieslietu ministriju, un Saeimas Juridisko biroju, kura paspārnē pulcējas un strādā LZA TK Juridiskās terminoloģijas apakškomisija (JTAK). TTC pēc vajadzības sadarbojas arī ar LZA TK nozaru terminoloģijas apakškomisiju speciālistiem.

2002. gada sākumā valsts valodas politikas sekmēšanai Valsts prezidentes pārziņā tika nodibināta **Valsts valodas komisija (VVK)**. Jau pirmajā tās sēdē runa bija arī par terminoloģijas uzdevumiem kopīgajā valsts valodas politikas stratēģijā. Tieši tāpēc arī LZA TK ir iesaistījusies šīs komisijas darbā.

Tādējādi sadarbības tīkls, aptverot samērā lielu sabiedrības daļu, ir daudzkrāši sazarots un sekmē objektīvi pamatotas un optimāli saskaņotas terminoloģijas veidošanu. (Daļēji šis tīkls skatāms klāt pievienotajā shēmā.)

LZA Terminoloģijas komisijas institucionālie sakari

Fragmentāra sadarbība LZA TK ir vēl ar citām institūcijām – SIA “Latvijas Standarts”, Statistikas pārvaldi u. c. –, kuras arī ir saistītas ar terminu un to definīciju veidošanu un tulkošanu. “Latvijas Standarts” līdz 1990. gadam praktiski iztika bez latviešu valodas. Ar 20. gs. 90. gadiem daļa ISO standartu tiek tulkoti, daļa – adaptēti ar t. s. “pirmās lapas” metodi, taču arī šādā adaptācijā ir t. s. *deskriptori* jeb *atslēgvārdi*, kas jānodod latviešu valodā. 20. gs. 90. gados notika LZA TK un Statistikas pārvaldes sadarbība darba grupā, kurā tika precizēti termini un to definīcijas, kas aktuāli šīs pārvaldes darbā. LZA TK pārstāvis ir piedalījies arī citās darba grupās (piemēram, Satiksmes, Aizsardzības, Ekonomikas,

Zemkopības, Labklājības, Vides ministrijā), palīdzot ieviest LZA TK dažādu nozaru apakškomisijās izstrādātos terminus.

Liels palīgs tulkotājiem ir dažādu **izdevniecību** sagatavotās vārdnīcas. Diemžēl dažkārt, izplatot pretrunīgu terminoloģiju, tās izdara tulkotājiem "lāča pakalpojumu".

Tomēr lielāko ļaunumu, kas ātri izplatās, nodara **reklāmas**. To veidotājiem nerūp latviešu valodas kultūra un nākotne, savukārt rūp reklāmdevēju jau tā biežais naudas maks. Atšķirībā no Lietuvas mūsu valstī nav izstrādāti noteikumi, kas aizliegtu publicēt reklāmas, ja tās nav saskaņotas ar valodniekiem.

Pozitīvais pašreizējā darbības modeli:

- 1) liela skaita speciālistu iesaistīšanās terminoloģijas darbā, pamatā liekot LZA TK ilggadējo pieredzi un latviešu valodu, kā arī pasaulē atzītus terminoloģijas darba principus un prasības;
- 2) terminoloģijas pārmantojamība un līdz ar to latviešu valodas pamatterminu un to izpratnes kvalitāte: ja to liek lietā, ātrāk un precīzāk izziņām pasauli, izprotam notiekošo, plašāka sabiedrība var iesaistīties zinātnes un tehnoloģijas attīstības procesos.

Tātad – ir darītāji un bagāts vārdu krājums, ir valodas jaunrades iespējas.

Negatīvais pašreizējā modeli:

- 1) nepilnīgs **juridiskais** nodrošinājums, proti: no vienas puses, ir Valsts valodas likuma 22. panta normas un Ministru kabineta noteikumi par to, ka LZA TK nosaka vienotās terminoloģijas lietošanu, bet, no otras puses, likumā tas attiecināts tikai uz speciālo un mācību literatūru, tehnisko un lietvedības dokumentāciju, bet nekur nav noteikts, ka visās terminu vārdnīcās (un ne tikai tajās) būtu jāievēro apstiprinātā vienotā terminoloģija; visu nosaka tirgus, nevis prasība pēc vienotas terminoloģijas valsts interesēs;
- 2) trūkumi **informatīvajā** nodrošinājumā: agrāk, kad bija viena galvenā izdevniecība, viens centrālais laikraksts, informēt sabiedrību un sameklēt informāciju bija vieglāk; tagad gan izdevniecību, gan izdevumu ir desmitiem un informāciju sameklēt ir grūtāk; savukārt valsts neatbalsta bezmaksas plašpieejas vienotas automatizētās terminu un to definīciju datu bāzes izveidošanu;
- 3) nepilnīgs **izglītības** nodrošinājums, kas cieši saistīts ar sabiedrības

nekompetenci valodas jautājumos vispār un līdz ar to arī terminoloģijā: pamata un vidējā posma izglītībā pietiekamā līmenī netiek apgūti latviešu valodas pamati, savukārt daudzās profesionālo studiju programmās nav ieviests obligāts terminoloģijas pamatu kurss;

4) valsts **finansiālā** nodrošinājuma trūkums: šāda finansējuma faktiski nav vai arī tas netiek novirzīts vienotas un saskaņotas terminoloģijas veidošanai; finansējumam jābūt stabilam, nepārtrauktam, jo arī terminoloģijas darbs darāms nepārtraukti.

Kas tiek darīts, lai trūkumus pārvarētu?

Tiek izmantoti dažādi terminu ieviešanas paņēmieni: vairāki simti terminoloģijas konsultāciju gadā, terminu publikācijas vārdnīcās, speciālajā literatūrā, plašsaziņas līdzekļos u. c., pakāpeniska nozaru terminu iepludināšana vienotā datu bāzē.

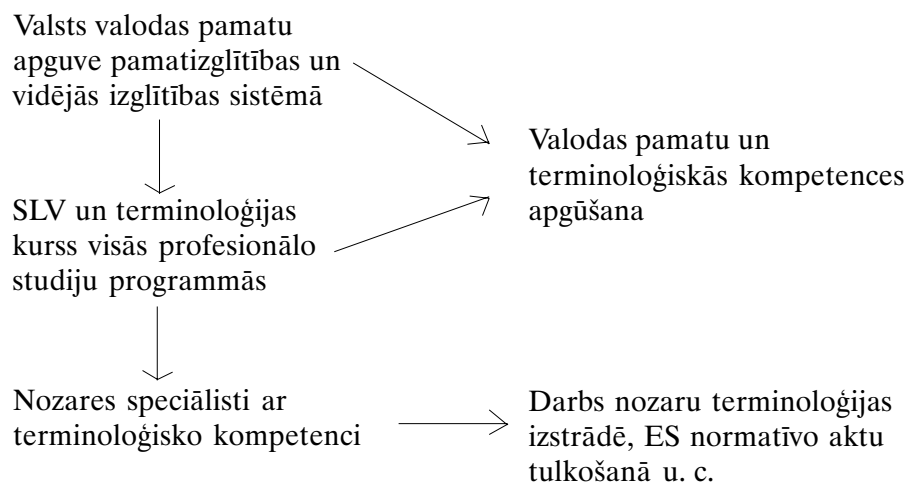
No LZA TK puses jaunākās iniciatīvas ir:

- 1) **informatīvais ceturkšņizdevums** "Terminoloģijas Jaunami", kuram publicēti 6 numuri, un attiecīga informācija LZA TK mājas lapā (plašākam ikdienas informācijas dienestam būtu jāalgo īpaša štata vienība un arī informatīvais izdevums neiznāks, ja tam netiks piešķirts finansējums);
- 2) pakāpeniski arvien jaunās profesionālo studiju programmās (maģistrantiem, doktorantiem) tiek lasīts **terminoloģijas pamatu kurss**.

Daļa Latvijas speciālistu, arī terminologi un tulkotāji, ir sākuši strādāt ES struktūrās ārpus Latvijas. Pēc viņu vērojumiem, tuvākajā nākotnē būtiska loma būs terminoloģiskās izglītības līmenim, tam, cik laba būs valodas prasme un terminoloģiskā kompetence latviešu valodas nozaru speciālistiem. Kā viņi prātis kopt un attīstīt savas nozares terminoloģiju jaunajos apstākļos. Uz kāda pamata: izmantojot dzimto valodu vai pārējot uz svešvārdiem un citu valodu. Protams, šai ziņā būtiska nozīme būs arī tulkotājiem.

Tas nozīmē, ka steidzami **jāplāno jauni uzdevumi izglītības sistēmā**, turklāt ne tikai ieviešot obligātu terminoloģijas un tulkošanas pamatu kursu **visās** profesionālo studiju programmās (kā tas jau ir daudzās Rietumeiropas valstīs), bet arī radikāli mainot attieksmi pret latviešu valodas mācīšanu pamatskolas un vidusskolas līmenī. Jo labāk būs apgūta valoda, jo lielāka cerība nostiprināt arī plašāku vēlamu saikni ar sabiedrību (sk. shēmu).

Terminoloģiskās kompetences apgūšana izglītības procesā

Par **juridisko un finansiālo** nodrošinājumu jārūpējas valdībai, lai būtiski mainītu attieksmi pret latviešu valodas mācīšanu un mācīšanos visos izglītības posmos.

Kā uzsvēris latviešu izcelsmes terminologs un interlingvists Ernests Drezens, kura 110 gadu dzimšanas dienas atcerei 2002. gada rudenī Rīgā tika rīkota starptautiska terminoloģijas konference: "Vienota terminoloģija nav iespējama sabiedrībā, kurā grupas un šķiras intereses ir pārsvarā pār nacionālajām". Latvijas valdībai ir jābūt atbildīgai par to, lai nepieļautu, ka nacionālās intereses tiktu nobīdītas pēdējā vietā.

Terminology work in Latvia

Summary

The main body for terminology development in Latvia is the Terminology Commission of the Latvian Academy of Sciences (TC of LAS) founded in 1919 under the authority of the Ministry of Education. The basis of the present activities of the TC of LAS is the State Language Law and the Regulation adopted by the Cabinet of Ministers. Decisions taken

and terms approved by the TC of LAS have the status of normative documents. The main functions of the TC of LAS are:

- development of a uniform and scientifically grounded terminology system harmonised with the international principles and concept systems,
- assessment of terms submitted for approval,
- coordination of terminology work in Latvia,
- rendering of methodical and methodological help regarding subject-field terminology issues,
- approval of terms and definitions for usage in standards,
- solution of disputes between subject-field specialists, etc.

Problematic linguistic issues are solved in cooperation with the Expert Commission of State Language Centre.

The next institution to be mentioned is the Centre for Translation and Terminology (TTC) founded in 1997. Both these institutions – TC of LAS and TTC – cooperate closely.

Besides the TC of LAS has close links with a number of other commissions and institutions, ministries, universities and research institutes being among them (see the diagram).

Thus in the current model of terminology work in general an asset is the large number of subject-field specialists involved, implementing uniform terminology work principles. This ensures the inheritance of the terminology already formed. On the other hand, a negative aspect is the insufficient legal support (as there is neither a law nor a regulation unambiguously emphasising the requirement to use in all the official publications the terms accepted), shortcomings in the informational support while the common data base is still in the stage of development, as well as drawbacks in the linguistic and terminology education process along with the scarce funding, leading to lack of workers.

Currently the focus is on the corrective measures addressing the above mentioned deficiencies in the fields of information and education. A periodical "Terminology News" has been established, providing information on dictionaries and terms approved by TC of LAS, as well as answers to particular questions regarding terminology.

THE STATE OF LITHUANIAN TERMINOLOGY

Albina AUKSORIŪTĒ

Head of the Centre of Terminology, Institute of the Lithuanian Language
Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centra vadītāja

Jolanta GAIVENYTĒ

Junior research worker of the Centre of Terminology, Institute of the Lithuanian Language
Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centra jaunākā pētniece

Alvydas UMBRASAS

Junior research worker of the Laboratory for Computer Application in Research, Institute of Mathematics and Informatics
Matemātikas un informātikas institūta Datorpētniecības laboratorijas jaunākais pētnieks

The Centre of Terminology

Terminological work at the Institute of Lithuanian Language and Literature was started in 1952. A separate Department of Terminology was founded in 1990 and just recently it was reorganized into the Centre of Terminology. Dr Albina Auksoriūtė is Head of the Centre and the staff of nine includes four people with doctorates.

Principal activities:

- Research into the history of Lithuanian terminology and theoretical issues of present-day terminology.
- Establishment of principles and norms of Lithuanian terminology and terminography.
- Practical work of normalisation of terminology in various fields, creation, evaluation and normalisation of new terms.
- Training of specialists in the field of terminology, consultation to compilers of terminological dictionaries.

Theoretical research into Lithuanian terminology.

Articles by employees of the Centre are usually published in *Acta Linguistica Lithuanica*, *Kalbos kultūra*, *Lituanistica*, *Terminologija* and in foreign scientific publications.

The Centre publishes a terminological magazine called *Terminologija* (ISSN 1392-267X), which has been published annually by the Institute of Lithuanian Language since 1994. The publication deals with the theory and practice of terminology. It discusses the specifics of scientific style, the sources of present-day terminology, standardisation mistakes and inaccuracies in usage, and some amendable terms. The publication contains reviews and an annotated list of the most recent dictionaries.

Terminologists from the Institute participated in the preparation of the 3rd and 4th edition of the *Dictionary of Modern Lithuanian* (1993, 2000) and its computer version (2002). In 1980 Dr. Stasys Keinys published *Terminologijos abėcėlė (ABC of Terminology)* and in 1992 a group of authors issued *Terminologijos taisymai (Terminology Corrections)*. The latest book prepared by a terminologist from the Institute is a monograph by Dr. Kazimieras Gaivenis *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys (Lithuanian terminology: an outline on theory and practice)*, which was published in 2002.

The Centre organizes terminological conferences and seminars for specialists. Last year a scientific seminar about synonymy in terminology was held. In October 2003 there was a conference called *Terminologija III tūkstantmečio pradžioje (Terminology at the beginning of the third millennium)*.

Practical work

For 50 years nearly all the most important dictionaries of terms were prepared with the participation of terminologists from the Institute. Most employees of the Centre participate in various editorial boards of terminological dictionaries, where they are included as consultants. Until 1993 the Department of terminology was responsible for approving terminological dictionaries and standards, later the State Commission of the Lithuanian Language took over those duties. Now the Centre of Terminology reviews terminological dictionaries and standards and carries out expertise on behalf of the Language Commission. Employees of the Centre of Terminology assist the Language Commission as experts and participate in the work of the sub-committee of terminology in this commission. Centre of Terminology also advises various institutions by email, telephone or post.

Creation of the database *Synonymy of Lithuanian terminology*

In 2002 the Centre started a database called *Synonymy of Lithuanian terminology*. It contains various combinations of international, Lithuanian and hybrid terms and at present it includes about 12 000 entries of terms. The State Commission of the Lithuanian Language started financial support for the creation of a database called *Lithuanian equivalents of international terms*, which is part of the above-mentioned database.

This database will be created in several stages. Firstly data are being collected from Lithuanian defining dictionaries of terms and specialised encyclopaedias, later terms from multilingual dictionaries will be included and finally terms from various texts of science, technology, politics and other fields. This database ought to be renewed periodically in order to include new terms.

It is planned to carry out this work in two directions: 1) data should be obtained and renewed continually (it should contain about 30 000 entries); 2) on the basis of the database a defining dictionary of Lithuanian terms and their international equivalents should be compiled. It is planned to write this dictionary between 2004-2006.

The main objective of this work is not only to establish the current state of affairs and to collect data, but also to evaluate borrowed terms and their Lithuanian equivalents which are in usage, to promote existing or suitable newly offered Lithuanian equivalents, to create conditions for developing the potential of the Lithuanian language and to improve its prestige.

The State Commission of the Lithuanian Language

The State Commission of the Lithuanian Language was established in 1990 by Act of Parliament. It collectively takes decisions about language policy, normalization and standardisation of the Lithuanian language and implementation of the State language law, which was approved by Parliament in 1995.

The Commission itself consists of 17 members from scientific and educational institutions. There are 7 sub-committees of:

- orthography, punctuation and grammar;
- pronunciation and accentuation;

- onomastics;
- dictionary;
- language technologies;
- evaluation of textbooks;
- terminology.

The Sub-committee of Terminology

The head of the sub committee of terminology is a professor Albertas Rosinas from Vilnius University and four employees of the Centre of Terminology are its members. Practically all research staff of the Centre work as experts for the Commission and review dictionaries and standards of terms on its behalf.

In 1997 the Commission approved the regulations for the approval of terminological dictionaries. Dictionaries, published in a large number of copies and not for the internal usage of a particular institution ought to seek the approval of the Commission, though in practice this requirement is not being enforced. Most significant dictionaries of terms published recently got this approval. Compilers of dictionaries seek it, because it is a "quality certificate". Seven out of fifteen terminological dictionaries published in Lithuania 2001, had the approval of the Commission and eight out of nineteen dictionaries in 2002.

For the preparation of a terminological dictionary there is a requirement to include a terminologist in the group of compilers, although this requirement is not always observed. When compilers seek approval the Commission appoints two experts perform the expertise – a specialist of a particular field and a terminologist. After the dictionary is discussed in the sub-committee of terminology it then receives approval.

The law on the bank of terms

There is no one common bank of terms in Lithuania, so the Commission together with the Chancellery of the Parliament took the initiative to create a State Bank of Terms and decided to prepare a law of such bank. The draft of this law is nearly prepared and possibly in the nearest future it will be passed to the Parliament for its first reading.

It is planned that this bank of terms will be created and maintained by the Commission together with the Chancellery and it will be financed

from the state budget. It is supposed to be accessible via the internet. It is not exactly sure what will be the relation between this bank and bank of terms being prepared by the Institute of Mathematics and Informatics.

Terminological entries for it will be proposed to the Commission and prepared by terminological working groups in various state institutions. Each of those groups ought to include a Lithuanian linguist. First of all this bank will focus on terms from various legal acts, because their terminology varies considerably. Terms in this bank will have special marks noting their acceptability. Employees of the Centre of Terminology will participate as experts on the behalf of the Commission and will discuss those terms in the sub-committee of terminology, possibly they will be invited to participate in the various working groups.

Terminology and the language of science get some attention in other documents of the Commission outlining language policy in the future. In the draft of a document entitled *State Language Policy Landmarks* there are some tasks for the development of the LSP:

- to encourage creation and usage of the Lithuanian terminology by legal and financial means;
- to require publications in the state language when conferring a scientific degree;
- to encourage the development of the LSP in higher educational establishments;
- to regulate the ratio of foreign languages and the Lithuanian language used for teaching in higher schools.

Department of Standardisation

In the Department of Standardisation the Technical Committee 37 *Terminology* has been in existence since 1996. It consists of 5 sub-committees:

- Terminology principles and methods;
- Electrical engineering and electronics;
- Building constructions;
- Mechanics, road vehicle and railway engineering;
- Agriculture and health.

At present the fifth sub-committee is the most active. Most attention is given to the translation of European and ISO standards into Lithuanian, although some local Lithuanian standards are also being prepared. The

first sub-committee has prepared draft translations of terminological standards *Terminology work – Principles and methods* (identical ISO 704: 2000(E)), *Terminology work – Harmonization of concepts and terms* (identical ISO 860: 1996), *Translation-oriented terminography* (identical ISO 12616: 2002), *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application* (identical ISO 1087-1: 2002), *Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications* (identical ISO 1087-2: 2000). In the near future they will be accepted as Standards of Lithuania.

The Department of Standardisation has a database of standardised terms, which contains about 15 000 terms from 460 Lithuanian, European and ISO standards and is accessible to registered users on the internet.

Terminological education

A course on terminology is most systematically lectured at Vilnius Pedagogical University by Dr. Stasys Keinys, where some students write their bachelors or masters degree papers on terminology. Some of Dr. Keinys' former students come to work for the Centre of Terminology. A course on terminology is also taught to students of linguistics at Vilnius University, Šiauliai University and Vytautas Magnus University in Kaunas.

In most universities students of other fields have lectures on the speech culture and language of their speciality. In 2003 an LSP programme aimed at the students of non-linguistic studies was prepared and approved by Language Commission. It will be implemented from the year 2004. This programme is partly financed by the Commission, partly by the universities. It focuses on terminology and academic writing. Each university will have to adapt it to its own programmes of studies. Lots of attention is given to the language of the bachelor degree papers.

Bank of terms

The idea of creating a bank of terms in Lithuania arose quite a while ago. Preparatory work started about ten years ago, but for various reasons it was delayed. Most of the problems arose from the suitability of computer programs, principally due to Unicode and Lithuanian accentuated letters (about half of the accentuated letters needed do not have Unicode). At the beginning there were unproductive attempts to work with FoxPro, later the creators of the bank moved to an SQL

Server. The main work is now completed. Using .Net technologies a special program was created and it will enable the user to access the bank of terms through the internet. It is supposed that this will ensure a quick transfer of data. The program is currently being tested and ought to be accessible to users in the nearest future.

The bank is being created on the basis of dictionaries of terms. The decision was taken to include in it the best terminological dictionaries, which were chosen by the Centre of Terminology. All technical work is being done by specialists from the Laboratory for Computer Application in Research under the direction of Dr. Valentinas Černiauskas at the Institute of Mathematics and Informatics. The Centre of Terminology provides the linguistic consulting.

At present the bank includes 200 000 terms from 19 dictionaries (some terms from different dictionaries concur, so in total it includes about 150 000 different Lithuanian terms). Most terms are polytechnical terms (about 46 000), terms of physics (about 20 000), radio electronics (about 19 000), informatics (18 000), meteorology (about 14 000), mathematics (about 14 000) and chemistry (about 13 000). There also are terms of textiles, electrical engineering, botany, geology, geography, information, pedagogy, psychology, sociology, sport and other fields. About 30 000 terms of astronomy, aviation, hydraulic engineering, medicine and linguistics are being processed and prepared. The bank will be supplemented with data from new dictionaries on a regular basis.

Due to the fact that most dictionaries from which the data is taken are not explanatory dictionaries, most of the terms do not have definitions, only their equivalents in various foreign languages are given (mostly in Russian - 145 000, English - 105 000, German - 80 000 and French - 32 000). About one fifth (more than 40 000) of the terms have definitions.

As a matter of interest it could be said that most of Lithuanian terms are two-word terms (91 000). One-word terms (34 000), three-word terms (20 000) and four-word terms (4 000) are significantly less frequent. There are only slightly more than one thousand terms longer than four words.

Data from this bank will be protected. Bank users are divided into two groups: those who register themselves will be able only to look through

the information, others (registered by the administrator) will have the possibility to print out terms or save them in .rtf, .pdf, .xls or .doc format documents.

The search capability of the database will be quite extensive. It was partly due to this reason that the creation of this database took so long, as quite a lot things had to be marked manually. It is planned to enable a search not only by a term or a part of it, but also by its abbreviation, symbol, synonym or variant, sphere of usage, category of suitability (for example, incorrect or obsolete), even by accentuation paradigm. The ability to search by some words from the definition could sometimes be very useful. The generic term will enable the user to find the specific term and vice versa (all terms are marked accordingly). Searching by a number of components or letters is more orientated towards scientific research. The user will be able to choose which elements of the term entry to view (unwanted elements will not be shown), in which order the term report ought to be arranged and in which form the entry ought to be pictured (text or table).

The most difficult work is already completed. Today's task is to eliminate faults and correct mistakes. Shortly users will be able to make their observations.

Eurovoc

On the initiative of the Chancellery of the Parliament of Lithuania *Eurovoc* was translated into Lithuanian in 2002.

Problems of Lithuanian terminology

Terminological work of specialists of other fields is not considered to be scientific activity; therefore this weakens the motivation to develop Lithuanian terminology and scientific language on the whole.

There is no search system for terms needed by governmental institutions and for public usage - there is no electronic bank of terms and it is difficult to regulate the flow of borrowed words.

It is necessary to create the system for terminological education of specialists who are interested in terminological work in various fields.

Until now there was no coordination of the preparation of terminological dictionaries and there is a lack of well-prepared dictionaries (of

economics and law in particular) because this work was mainly done by enthusiasts.

The level of knowledge about the experience of the creation and management of terminological databases is rather poor.

Hopefully, closer cooperation between neighbouring countries in the field of terminology will facilitate the sharing of experience and help to avoid mistakes.

Stāvoklis lietuviešu terminoloģijā

Kopsavilkums

Terminoloģijas darbs Lietuvā tika uzsākts Lietuviešu valodas un literatūras institūtā 1952. gadā. 1990. gadā tika nodibināta Terminoloģijas nodaļa, kas patlaban pārveidota par Terminoloģijas centru, kuru vada Dr. Albina Auksojūte. Centra uzdevumi: pētīt lietuviešu terminoloģijas vēsturi, izstrādāt terminoloģijas un terminogrāfijas normas, veikt praktisko darbu dažādu nozaru terminoloģijas attīstībā un jaunu terminu standartizēšanā, kā arī izglītēt nozaru speciālistus terminoloģijas jautājumos.

2002. gadā ir uzsākts jauns projekts – vārdnīca "Lietuviešu terminoloģijas sinonīmija", kur paredzēts apkopot sinonīmoskos internacionālistus, hibrīddarinājumus un lietuvīskos terminus, lai apliecinātu latviešu valodas spēju izteikt visdažādāko nozaru jēdzienus un tādējādi celt lietuviešu valodas prestižu un apliecināt tās ilgtspējīgumu. Patlaban vārdnīcā jau ir ap 12000 vienību. Finansiāli šo projektu atbalsta Valsts lietuviešu valodas komisija.

Valsts lietuviešu valodas komisija ir dibināta 1990. gadā ar oficiālu parlamenta lēmumu. Komisijas uzdevumos – Valsts valodas likuma ieviešanas un citi valodas politikas, normalizācijas un standartizācijas jautājumi. Komisijā ir 7 apakškomisijas:

- pareizrakstībā, interpunkcijā un gramatikā,
- pareizrunā,
- onomastikā,
- leksikogrāfijā,

- valodu tehnoloģijā,
- mācībgrāmatu vērtēšanā,
- terminoloģijā.

Terminoloģijas apakškomisijas vadītājs ir Viļņas Universitātes profesors Alberts Rosins, locekļi – četri Terminoloģijas centra darbinieki. Apakškomisija izstrādājusi noteikumus terminu vārdnīcu veidošanai. Speciālās vārdnīcas tiek apstiprinātas komisijā, tādējādi gūstot "kvalitātes sertifikātu".

Lietuvā nav vienas kopējas terminu bankas. Tiek gatavots šādas terminu bankas likums, paredzēts, ka šādu banku finansēs no valsts budžeta.

Kopš 1996. gada Standartizācijas departamentā darbojas Tehniskā komiteja 37 "Terminoloģija", kas aptver terminoloģijas principu un metožu; elektroinženierijas un elektronikas; būvkonstrukciju; mehānikas un transportlīdzekļu; lauksaimniecības un veselības jomas.

Sistemātisks terminoloģijas kurss tiek lasīts Viļņas Pedagoģijas universitātē, kā arī valodniecības studentiem Viļņas Universitātē, Šauļu Universitātē un Vītauta Magnus Universitātē Kauņā.

Terminoloģijas darba optimizēšanā pozitīva loma ir kaimiņvalstu pieredzes apgūšanai tādās jomās kā zinātnieku aktivizēšana terminoloģijas izstrādei, plašpieejas terminu datu bāzes veidošana, terminoloģiskā izglītība, finansiālais nodrošinājums u. c.

TERMINOLOGY WORK IN ESTONIA

Hiie TAMM

Senior Terminologist of the Estonian Legal Language Centre

Igaunu juridiskās valodas centra vecākā terminoloģe

With only one million speakers of their language, Estonians have faced difficulties in fighting for their language just as our other two Baltic neighbours have.

Small number of speakers might make it possible to establish strict rules of language development and planning but nevertheless it seems that majority of Estonian linguists are of the opinion that language is an open system that keeps changing all the time and too much regulation might only do harm. Maybe that's why also terminology planning is a self-regulating process in Estonia and no such body exists whose decision about an Estonian term could in any way become binding to the user.

Despite that the state has to provide conditions for the language to survive and flourish. A seven year plan has been elaborated which is called the

Strategy for the Development of the Estonian Language 2004–2010

This strategy prioritises the main goals for the development of the only official language of the Republic of Estonia. The aim is to protect the Estonian language and to guarantee its sustainable development and create necessary conditions for its functioning in all walks of life on the whole territory of Estonia.

The strategy defines the objectives and necessary action to achieve the goals. It also lists the institutions responsible for the fulfilment of the tasks. The co-ordinating organisation for the strategy is the Ministry of Education and Science; monitoring and analysis is done by the Estonian Language Council.

One part of the strategy outlines the activities for **terminology planning on state level**.

It states that subject field specialists show interest and readiness to develop the terminology of their specific field.

Estonian Terminology Association co-ordinates the activities. Terminology commissions in some fields are quite active but the decisions on terms are not binding for users (nothing to be compared to the Latvian official system of terminology commissions).

The aims of terminology planning are:

- to develop the terminology of all scientific and technical fields,
- to promote the creation of new terminology in educational and scientific research establishments,
- to disseminate and exchange information about terminology,
- to compile and publish terminological dictionaries both on paper and on-line,
- to promote constructive criticism of terminological dictionaries; also on how to make good use of them,
- to pay special attention to legal language,
- to participate in international terminology co-operation,
- to guarantee the Estonian language the same rights and scope for usage and developmental potential as the other European official languages have.

Executing institutions:

- Estonian Language Institute Language Planning Unit,
- terminology commissions of different subject fields,
- Estonian Terminology Association – ETER,
- Estonian Legal Language Centre – ELLC,
- universities and higher educational establishments,
- Ministry of Education and Science,
- the Estonian language departments of the University of Tartu and Tallinn Pedagogical University.

Estonian Terminology Association ETER www.eter.ee

ETER was founded in 2001 as a non-profit organisation and thus it is not financed by the state (only membership fees). ETER is a member of the European Association for Terminology (EAFT). The Head of the Board is Mr. Arvi Tavast who also is the member of the EAFT board and member of the special interest group on terminology training of the EAFT.

ETER joins people interested in terminology work – translators, terminologists, subject field specialists interested in language. ETER homepage contains a valuable database of subject field specialist developers of terminology and gives an overview about what has been done in those fields terminology-wise. One can also find another database which lists all terminological dictionaries published in Estonia (paper or on-line) which contain terminology in Estonian. This is the best place to look if you need information about terminology and the people who develop it.

ETER has so far organised one major terminology event per year:

2001 – Terminology Summer School

2002 – Terminology Conference: Theory and Practice

2003 – International Terminology Conference <http://www.eter.ee/conference.html>

The tasks set for ETER in the Strategy for the Development of the Estonian Language include:

development of terminology and compilation of terminological dictionaries,
dissemination of terminological information,
provision of training in terminology,
criticism of terminological dictionaries,
planning of terminology work (co-ordination),
participation in international terminology co-operation.

Estonian Language Institute www.eki.ee (ELI)

ELI has been responsible for terminology planning for years, throughout the Soviet time. ELI language specialists participate in compiling terminological dictionaries together with subject field specialists and this work is mainly project-based.

The tasks set for ELI in the Strategy for the Development of the Estonian Language include:

provision of training in terminology planning,
development of terminology theory,
compilation of terminology planning handbooks,
creation of terminological dictionaries,
creation of language technology tools.

Universities

Tallinn Technical University www.ttu.ee (TTU)

University of Tartu www.ut.ee (TU)

Tallinn Pedagogical University www.tpu.ee (TPU)

All these universities contribute to the development of terminology but only two of them – TU and TPU – provide terminology education.

For decades the University of Tartu has provided a 40-hour course "Terminology Management" for Estonian philologists, which teaches the history of Estonian terminology and the main principles of term creation. No world terminology theory is taught in the framework of this course.

Starting from 2002 both TU and TPU also provide an 80-hour obligatory course "Terminology Management" for translation MA students. The lecturer is Mr Arvi Tavast.

A short description of the course:

The aim:

Get a basic understanding of the subject of terminology, develop skills to use terminology sources critically and gain practical experience in termbase design.

Contents:

Languages for general and specific purposes. Systematic and *ad hoc* terminology work. Normative and descriptive terminology work. Term selection and creation principles in Estonian, comparison with influential foreign languages. Critical analysis of terminology sources: dictionaries (traditional and electronic), corpora, subject specialists. Working with subject specialists. Types of software available for maintaining termbases, their selection and use. Theories, schools and classical authors in terminology.

Methods:

The course contains writing a critical analysis of one specialised dictionary and doing two exercises in terminology work: systematic (small volume, enough time, thorough discussion) and *ad hoc* (large volume, complex text, lack of time and information). Termbases are

created in practical classes using *Trados Multiterm* and programs of the student's choice. In seminars, terminology theory is discussed critically and compared to practical experience.

Assessment:

The graded assessment is based on a written test containing both theoretical questions and practical exercises. In order to qualify for the final assessment it is necessary to have completed the dictionary analysis and attended the seminars.

Obligatory literature:

Cabré, Maria Teresa. Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins 1999.

Erelt, Tiiu. Estonian Terminology. Tallinn: Valgus 1982.

Tavast, Arvi. Estonian Terminological Dictionaries 1996-2000. - Keel ja Kirjandus 2002, nr 6, 7.

Optional literature:

Cabré, Maria Teresa. La terminologie: théorie, méthode et applications. Ottawa, Paris: Presses de l'Université d'Ottawa, Armand Colin 1998.

Cabré, Maria Teresa. La terminologia: Representación y comunicación, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 1999.

Handbook of Terminology Management. Compiled by Sue Ellen Wright, Gerhard Budin. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1997.

Sager, Juan C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins 1990.

Temmerman, Rita. Towards new ways of terminology description: the sociocognitive approach. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2000.

Wüster, Eugen. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. Kopenhagen Fachsprachliches Zentrum, 1985.

It should also be mentioned that ISO standards for terminology work were translated into Estonian in 2002 (ISO 1087 1 & 2:2000).

Estonian Legal Language Centre www.legaltext.ee (ELLC; under the Ministry of Justice)

ELLC was founded in 1995 by the initiative of Estonian expatriates in Canada in order to set up an institution that would be able to produce quality translation of Estonian legal acts into English. Soon it took up translation of the EU *acquis* into Estonian. Latvian Translation and Terminology Centre was set up following the Estonian model.

ELLC has invested into terminology work from the very first days of its existence. The terminology unit deals with *ad hoc* terminology work, manages its own concept based database ESTERM of 50 000 terms, has about 800 subject field specialists as experts and may be considered the flagship of terminography work in Estonia. Besides the maintenance of ESTERM the terminology unit manages several terminology projects (e.g. NATO and Military terms, EUROVOC) and has published several smaller online databases.

When the task of translating the *acquis* into Estonian will be finished with Estonia becoming the member of the EU in May 2004, the centre, besides retaining some translation tasks, shifts to revising Estonian draft legislation and doing systematic terminology work in the field of legal language. The terminology unit starts with a new legal terminology database and goes on providing terminological help and training in legal language terminology and also in terminography to all state agencies. If necessary, terminological dictionaries are published. The task of participating in terminology projects together with other state agencies will still be there.

Estonia has good contacts with INFOTERM and IITF. These days ETER is also thinking about becoming a member of NORDTERM.

Estonia would gladly welcome both Latvia and Lithuania as EAFT members.

International terminology co-operation may be promoted by participating in the following events:

- 2nd International Terminology Conference CIT 2003: Terminology: the State of the Theories. Lisbon, 11-13 December 2003 <http://www.fcsn.unl.pt/termip/cit2003/indexen.htm>
- Terminology Summit. Barcelona, 26-27 November 2004
- Terminology Conference. Berlin, June-July 2005

Suggestions for co-operation

The best form of co-operation could be regular exchange of information.

As in the EU institutions terminology work and management is not going to continue the way it was organised for the last decade (terminology positions liquidated, no terminologists working for the IATE databank) much thought should be given to how to support Estonian, Latvian and Lithuanian translators in Brussels and Luxembourg in respect of terminology as the translated documents they produce become part of the law of the respective states.

Terminoloģijas darbs Igaunijā

Kopsavilkums

Igaunijā valda uzskats, ka valoda ir atvērta sistēma, kas nepārtraukti pakļauta pārmaiņām. Tāpēc Igaunijā nav institūcijas, kuras lēmumi būtu saistoši lietotājiem.

Tomēr Valdība atzīst, ka ir jārada apstākļi sekmīgai valodas attīstībai, tāpēc ir izstrādāta igauņu valodas attīstības stratēģija 2004. – 2010. gadam. Galvenie uzdevumi izvirzīti oficiālajam valodas lietojumam. Mērķis – aizsargāt igauņu valodu un nodrošināt tās lietošanu visās jomās visā Igaunijas teritorijā. Galvenā koordinējošā institūcija ir Izglītības un zinātnes ministrija, pārraudzības un analīzes institūcija – Igaunņu valodas padome.

Šajā stratēģijā viena daļa – darbība, kas saistīta ar terminoloģijas plānošanu valsts līmenī.

Nozaru speciālisti ir gatavi izstrādāt savas nozares terminoloģiju. Šīs aktivitātes koordinē Igaunijas Terminoloģijas asociācija. Aktīvi darbojas dažu nozaru terminoloģijas komisijas, bet to lēmumi nav saistoši.

Terminoloģijas plānošana ietver: visu nozaru terminoloģijas attīstību, jaunās terminoloģijas izstrādi izglītības un zinātnes iestādēs, terminoloģiskās informācijas izplatīšanu, terminu vārdnīcu gatavošanu un publicēšanu (papīrformātā un internetā), vārdnīcu konstruktīvu kritiku, līdzdalību starptautiskajā terminoloģijas darbībā, igauņu valodas lietojuma tiesību nodrošināšanu ES dalībvalstu valodu kontekstā.

Šajā darbā iesaistītas gan valsts institūcijas, gan augstskolas, gan nozaru komisijas u. c.

Viena no institūcijām – Igaunijas Terminoloģijas asociācija ETER, kas dibināta 2001. gadā. To vada Arvi Tavasts, kas ir arī starptautiskās apvienības EAFT loceklis.

ETER apvieno cilvēkus, kuriem ir interese par terminoloģijas jautājumiem – tulkotājus, terminologus, speciālistus u. c., ETER uztur terminu datu bāzi un reizi gadā rīko nozīmīgu terminoloģisku pasākumu – vasaras skolu, konferenci vai tml. Igaunņu valodas attīstības stratēģijā ETER paredzētie uzdevumi ir: terminoloģijas apkopošana un attīstība, informācijas izplatīšana, izglītošana, terminu vārdnīcu kritiska izvērtēšana, terminoloģijas darba plānošana un koordinēšana, līdzdalība starptautiskajā darbībā.

Ilgus gadus terminoloģijas darbā piedalās Igaunņu valodas institūta valodnieki, kopā ar nozaru speciālistiem gatavojot terminu vārdnīcas, mācībgrāmatas, veicot teorētiskus pētījumus terminoloģijas jomā u. c.

Terminoloģijas izglītība notiek tikai divās universitātēs – Tartu Universitātē (40 stundu kursa nosaukums "Terminoloģijas pārvaldība") un Tallinas Pedagoģijas universitātē. Kopš 2002. gada abās universitātēs ieviests arī 80 stundu oficiālais kurss tulkošanā.

Tieslietu ministrijas pārziņā darbojas Igaunņu juridiskās valodas centrs, kas pēc Kanādas igauņu ekspatriantu iniciatīvas dibināts 1995. gadā, lai kvalitatīvi pārtulkotu Igaunijas tiesību aktus angļu valodā. Patlaban tas nodarbojas arī ar ES normatīvo aktu tulkošanu igauņu valodā. Šim centram ir aktīva sadarbība ar Tulkošanas un terminoloģijas centru Latvijā.

Par labāko Baltijas valstu sadarbības formu atzīstama regulāra informācijas apmaiņa. Jādomā par to, kā sekmēt terminoloģisko praksi Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tulkotājiem Briselē un Luksemburgā, apzinoties, ka tur veiktie dokumentu tulkojumi kļūs par tiesību aktu daļu mūsu valstīs.

TERMINOLOĢIJAS PROBLĒMAS SAISTĪBĀ AR LATVIJAS PIEVIENOŠANOS ES

Marta JAKSONA

*Tulkošanas un terminoloģijas centra direktore
Head of the Translation and Terminology Centre*

Es šodien mazliet vairāk pievērsīšos nevis pozitīvajam, kas ir paveikts pēdējā laikā terminoloģijas jomā un mūsu sadarbībai ar Terminoloģijas komisiju, bet varbūt mēģināšu akcentēt tās problēmas, ar kādām mums nākas diendienā saskarties, tulkojot tiesību aktus, un kuras mūsaprāt varētu būt ļoti aktuālas arī nākamajos gados tieši saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai.

Kādas tad ir galvenās ar terminoloģiju saistītās problēmas Eiropas Savienības tiesību aktu tulkošanas procesā latviešu valodā? Pirmkārt jau, tulkojot šos tiesību aktus, diendienā nākas saskarties ar jaunu tiesību sistēmu, līdz ar to arī jaunām koncepcijām un jauniem jēdzieniem, kuriem nepieciešams precīzs un vienveidīgs atveidojums latviešu valodā. Kā vienu no piemēriem varu minēt tiesību aktu nosaukumu, nu jau, cerams, visiem pazīstamos vārdus *regula*, *direktīva* u. tml. Šeit svarīgi atgādināt, ka līdz ar 2004. gada 1. maiju, kad Eiropas Savienības tiesību aktu kopums stāsies spēkā Latvijā, latviešu valodā būs jārēķinās gan ar Eiropas Savienības dokumentos iekļautajām tiesību normām, gan arī ar iekļautajiem terminiem un lietoto terminoloģiju. Diendienā nākas saskarties arī ar vienotas, saskaņotas latviešu terminoloģijas trūkumu. Bieži vārdnīcās, ko minēja arī jau Skujiņas kundze, un bieži rakstos vienam terminam varam atrast vairākas atbilstmes, kuras turklāt bieži vien nesaskan ar speciālistu lietoto terminoloģiju. Šādā situācijā nenoliedzami terminu lietotājam ir vajadzīga ļoti laba terminoloģiskā kompetence, lai spētu izlemt, kurš ekvivalents tad būtu lietojams. Jāatzīst arī, ka terminoloģija, ko lieto nozares speciālisti, nereti netiek apkopota, kas nozīmē, ka termini ir izstrādāti, bet tie netiek apstiprināti, publiskoti, nav zināmi tulkotājiem un arī citiem potenciāliem lietotājiem. Bieži latvisku ekvivalentu vispār nav. Tā kā Eiropas Savienības dokumenti aptver dažādas nozares

un apakšnozares, Eiropas Savienība regulē arī tādas jomas, kurās Latvijā terminoloģijas nav, piemēram, pasaules okeānu zivju nosaukumi, eksotisku augu nosaukumi, Latvijā līdz šim nepazītu vērtspapīru un valūtas operāciju nosaukumi. Kā viena no problēmām nenoliedzami jāatzīst arī tas, ka nav pieejama vienota un ērti lietojama regulāri papildināma elektroniska datu bāze, kurā būtu tik tiešām apkopota visa apstiprinātā terminoloģija. Un visbeidzot viena no problēmām tulkošanas procesā ir tā, ka ir nepieciešams tūlītējs risinājums terminoloģijas jautājumiem un problēmām. Laika trūkuma un darba apjoma dēļ bieži nākas lietot terminus, kas nav apstiprināti Terminoloģijas komisijā, kas bieži arī nav pietiekami izdiskutēti terminoloģijas darba grupās.

Strādājot ar tiesību aktu tulkojumiem, esam guvuši pieredzi arī tādā jomā kā sadarbība terminoloģijas saskaņošanā ar speciālistiem ministrijās un citās iestādēs. Tiešām šobrīd šķiet aktuāla tēma arī par šo saikni ar sabiedrību, diskutējām par terminiem. Kāda tad ir mūsu pieredze? Mēs esam izveidojuši vairākas terminoloģijas saskaņošanas darba grupas: finanšu terminoloģijas darba grupu, muitas terminoloģijas darba grupu, zivsaimniecības darba grupu, kurā piedalījušies nozaru speciālisti no dažādām ministrijām un iestādēm un kurās saskaņoti vairāki simti termini; piedalāmies arī vairāku Terminoloģijas komisijas apakškomisiju darbā, taču šis darbs ļauj izdarīt arī vairākus secinājumus par problēmām, kādas ir latviešu terminoloģijas un arī valodas jomā kopumā. Pirmkārt, ir atšķirīgs apziņas un uztveres līmenis par to, kas tad ir terminoloģija, kas ir vienota terminu sistēma, kādi ir terminu atveides pamatprincipi. Ļoti spēcīgi bieži darbojas princips "ko nelietoju vai nezinu es, tas nav pareizi". Mūsu pieredze liecina, ka bieži nesakrīt arī akadēmisko aprindu un tā saukto praktiķu lietotā terminoloģija, turklāt vēl šie praktiķi gan dažādās ministrijās, gan bieži vienas ministrijas dažādos departamentos nereti lieto atšķirīgu terminoloģiju. Mēs bieži saņemam priekšlikumus no vienas ministrijas par kādu terminu angļu valodā, turklāt šie priekšlikumi ir absolūti atšķirīgi. Atšķirīgs ir arī skatījums uz terminoloģiju, kas ienāk no šiem tiesību aktu tulkojumiem, un uz terminiem, ko izmantojam, tiesību aktus rakstot.

Kādi tad varētu būt mūsaprāt svarīgākie terminoloģijas darba uzdevumi tuvākajā laika posmā, tieši domājot par tulkošanas jautājumiem un arī par Eiropas Savienības kontekstu. Kā jau minēju, tātad līdz ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai latviešu valoda kļūs par vienu no Eiro-

pas Savienības oficiālajām valodām, kas nozīmē, ka visi tiesību akti būs pieejami latviešu valodā. Ikviens Latvijas iedzīvotājs varēs vērsties Eiropas Savienības iestādēs latviešu valodā, un viņam būs tiesības saņemt atbildi latviešu valodā. Tas vienlaikus nozīmē arī to, protams, ka būs vajadzīgi augsti kvalificēti speciālisti. Jau šobrīd Eiropas Savienības iestādēs strādā latviešu valodas tulkotāji, korektori, juristi un lingvisti, arī speciālisti terminoloģijas jomā, un tādēļ kā viens no pirmajiem uzdevumiem, mūsaprāt, būtu šīs vienotās plašpieejas terminoloģijas datu bāzes izveide, kas kļūtu par vienu no galvenajiem tulkotāju un tulkotāju darbarīkiem. Šobrīd centrs arī, kā jau tas minēts, uztur un regulāri papildina tā saukto apkopotu terminu datu bāzi, kas tika izveidota ar Eiropas Savienības atbalstu un kuras īstenošanā piedalījās arī LU Matemātikas un informātikas institūts. Tā ir pieejama šobrīd interneta tīklā publiski, un tā tiek regulāri papildināta ar jaunajiem centra un LZA Terminoloģijas komisijas termiņiem. Taču nenoliedzami šīs vienotās datu bāzes izveidei, iespējams, uz šīs datu bāzes pamata ir jābūt vienai no prioritātēm.

Mūsaprāt, steidzami būtu risināms jautājums arī par attiecīgu speciālistu sagatavošanu, par nepieciešamību stiprināt gan tulkotāju, gan arī citu speciālistu izglītību terminoloģijā. Centra pieredze liecina, ka, lai spētu vispār darboties tulkošanas un terminoloģijas jomā, mēs bieži esam spiesti veikt arī mācību iestādes uzdevumus un sagatavot attiecīgos speciālistus pašu spēkiem. Esam spiesti nodarboties arī ar potenciālo redaktoru izglītošanu. Mūsu pieredze liecina, ka diemžēl latviešu valodas prasmes caurmēra līmenis ir ārkārtīgi zems un jauniem redaktoriem mums bieži nākas mācīt ne tikai tiesību aktu specifiku un izpratni un dažādus ar Eiropas Savienību saistītus jēdzienus, bet arī gluži vienkārši elementāro kursu pareizrakstībā. Tas būtu viss. Paldies.

The significance of terminology in the translation of legislation

Summary

A precisely developed and reproduced terminology is especially important in the translation of legislation and is one of the basic principles of legislative translation. This is mainly determined by the legal consequences, which may be caused by erroneously, imprecisely and miscomprehended translated documents.

The main problems associated with terminology in the translation of EU legislation into Latvian are the following:

- in translating EU legislation one is confronted with a new system of laws, new concepts and new ideas for which a precise, uniform reproduction in Latvian is necessary;
- one is confronted with the lack of a unified, co-ordinated Latvian terminology: often in dictionaries and legislation for one term can be found several references, which moreover, often do not match up with the terminology used by specialists;
- terminology that is used by sector specialists often is not organised, which means that the terms are developed, but they are not approved, publicised and are not known to translators and other potential users;
- often there is no Latvian equivalent at all. As the *acquis* include various sectors and sub-sectors, the EU regulates also such fields in which there is no terminology in Latvia;
- a unified, user-friendly, regularly up-dated electronic data base in which all approved terminology would be compiled is not available; and
- in the translation process the immediate resolution of terminology issues and problems is necessary. Due to a lack of time and the amount of work one often has to use terms which have not been approved by the LZA TK or sufficiently discussed in the terminology working groups.

In working with the translation of legislation, we have acquired experience also in such field as co-operation in the co-ordination of terminology with various specialists.

What are the most important tasks in terminology work for the near future?

1. Taking into account the above, I believe that in the nearest future one of the first tasks is the establishment of a unified, widely accessible terminology data base, which would become one of the main work tools for the activities of interpreters and translators.
2. As a matter of urgency we need to also resolve the issues of the preparation of relevant specialists and the need to strengthen the education of translators and other specialists in terminology. The experience of the TTC shows that in order to work in the fields of translation and terminology, we are forced to perform also the tasks of educational institutions and prepare the relevant specialists with our own resources.

TERMINOLOĢIJAS VIENOTĪBU – LATVIJĀ, BALTIJĀ, EIROPĀ

Kārlis TIMMERMANIS

LZA TK Enerģētikas terminoloģijas apakškomisijas priekšsēdētājs
Head of the Energetics Terminology Sub-Commission of the TC of LAS

Savstarpējai sapratnei starp Baltijas valstīm allaž svarīga loma bijusi kādai no reģionā valdošajām lielo valstu valodām. 19. gadsimtā gan Tērbatas universitātē, gan Rīgas politehnikumā tā bija vācu valoda; 20. gadsimta sākumā līdz 1. pasaules karam un pēdējos 50 padomju okupācijas gados – krievu valoda, bet tagad arvien lielāku vietu starpsaziņā ieņem angļu valoda. Vienmēr, bet it īpaši pašreiz, aktuāla ir problēma, kā katrai no Baltijas tautām, izmantojot pārējo divu tautu valodas pūru, bagātināt savu terminoloģiju un gatavoties efektīvākai starptautiskajai darbībai.

Pēc iestājas Eiropas Savienībā (ES) būs divpusēja dokumentu plūsma un neadekvāti tulkojumi varēs izraisīt ne tikai politiskus un juridiskus pārpratumus, bet arī ievērojamus ekonomiskus zaudējumus. Tāpēc visām Baltijas valstīm tuvākajā laikā jānodrošina tāda ES vadošo valstu valodu (darba valodu), tajā skaitā dažādo tautsaimniecības nozaru terminoloģijas, prasme, kas ļautu tām efektīvi aizstāvēt savas intereses lielajā 25 valstu saimē. Nacionālās terminoloģijas saskaņošana ar ES darba valodu terminoloģiju reizē veidos arī terminoloģisku kopsaucēju Baltijas valstu starpā. Tāpēc svarīgi, lai šis kopsaucējs būtu iespējami plašāks un viendabīgāks.

Par dažām nacionālās nozaru terminoloģijas veidošanas īpatnībām

Vēsturē aizgājis laiks, kad Latvijas tautsaimniecības nozaru terminologi tehniskai iekārtai, vielai vai procesam drīkstēja piešķirt nosaukumu tikai atbilstoši nacionālās valodas prasībām un neņemt vērā šīs tehniskās iekārtas, vielas vai procesa terminējumu citās lielo pasaules valstu valodās. Notiek pasaules globalizācija, un iestāja ES ir tikai pirmais solis

uz vēlāku visu tautu kopdarbību vienotā pasaules tautsaimnieciskajā sistēmā. Tāpēc tagad, veidojot kādas tautsaimniecības nozares nacionālos terminus, **jāievēro divi vienlīdz svarīgi pamatprincipi:**

1) **jāievēro vispārīgās terminu darināšanas prasības** – sistēmiskums, kontekstneatkarība, viennozīmība, īsums u. c., kas lieliski izklāstītas LZA TK priekšsēdētājas Valentīnas Skujiņas grāmatā *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*;

2) **jāveic koordinācija ar Latvijai nozīmīgajām lielo valstu valodām**, turklāt šī koordinācija jāveic **divos līmeņos:**

- **jēdziena līmenī**, jo katra tauta vienu un to pašu objektīvi eksistējošo lietu vai parādību definē lielākā vai mazākā mērā atšķirīgi: viena var izcelt vienas pazīmes un neminēt citas, kas var būt ietvertas citos tuvos jēdzienos: cita tauta turpretī var rīkoties gluži pretēji – to pašu lietu vai parādību definēt kopā ar kādu citu savu stāvošu lietu vai parādību, atšķirīgās nianšes akcentējot kā citādi, piemēram, ar papildu apzīmējumiem;
- **termina līmenī**, jo katra valoda viena un tā paša jēdziena terminā izceļ citas pazīmes.

Domās ilustrācijai minēšu piemēru no elektroenerģētikas. Padomju laikā mazspriegumu jeb, kā toreiz to sauca, *pazemināto spriegumu* (пониженное напряжение) tālāk atsevišķās apakšgrupās īpaši neiedalīja un neterminēja – ja bija nepieciešams, tad norādīja tikai uz atšķirībām skaitliskajās vērtībās (12 V, 24 V, 42 V u. tml.). ES normatīvajos materiālos turpretī pastāv vesela jēdzienu un terminu gamma dažādo šī paša diapazona spriegumu gradācijai:

- aizsardzības mazspriegums (*protective extra low voltage, PELV; защитное сверхнизкое напряжение; Schutzkleinspannung, PELV*);
- drošības mazspriegums (*safety extra low voltage, SELV; безопасное сверхнизкое напряжение; Sicherheits-Kleinspannung, SELV*);
- funkcionālais mazspriegums (*functional extra low voltage, FELV; функциональное сверхнизкое напряжение; Funktionskleinspannung, FELV*);
- medicīndrošs mazspriegums (*medical safety extra low voltage, MSELV; медбезопасное сверхнизкое напряжение; medizinische Sicherheits-Kleinspannung, MSELV*).

Tāpēc, darinot kādam attiecīgas tautsaimniecības nozares praksē lietotam jēdzienam nacionālo terminu, būtu jāveic šādas darbības:

- jāpārbauda definējamā jēdziena atbilstība starptautiskajai vai vismaz ES pieņemtajai jēdzienu sistēmai;
- jādefinē šis jēdziens nacionālajā valodā atbilstīgi starptautiski akceptētajai vai vismaz ES pieņemtajai tā definīcijai;
- jāsalīdzina Eiropas darba valodās pieņemtie termini aplūkojamā jēdziena apzīmēšanai un jānovērtē, kura valoda kādus jēdziena aspektus ietvērusi terminā;
- jāpieņem galīgais lēmums par nacionālajā terminā iekļaujamajam terminējamā jēdziena pazīmēm un par termina galīgo formulējumu.

Tikai šādi darinot nacionālos terminus, būsīm tiesīgi apgalvot, ka tie atbilst starptautiski pieņemtai jēdzienu un terminu sistēmai.

Par tautsaimniecības nozaru terminologu sadarbību Baltijā

Es kā inženierzinātņu pārstāvis neņemos vērtēt sadarbības apjomu un kvalitāti starp tiem Baltijas valstu valodniekiem, kas pēta un risina savas valodas terminu darināšanas vispārīgos teorētiskos aspektus. Domāju, ka tāda pastāv un ir apmierinoša. Turpretī starp Baltijas valstu atsevišķo tautsaimniecības nozaru terminologiem sadarbība ir minimāla vai tās nav vispār. Šķiet, sadarbības radīšana un nostiprināšana ļautu gūt vienam par otru vairāk informācijas. Savstarpējie kontakti varētu būt ne tikai interesanti, bet arī metodoloģiski un, varbūt, pat ekonomiski izdevīgi. Minēšu dažus virzienus, kuros tautsaimniecības nozaru terminologu sadarbība būtu īpaši vēlama:

- 1) būtu labi, ja mūsu rīcībā būtu detalizēta shēma ar pietiekamiem komentāriem par nozaru terminologu organizatorisko struktūru un saziņas koordinātām Lietuvā un Igaunijā; izmantojot šo informāciju, LZA Terminoloģijas komisijas 25 apakškomisijas varētu noteikt analogās struktūras kaimiņvalstīs un uzņemt ar tām sakarus;
- 2) vismaz reizi gadā mēs centralizēti varētu apmainīties ar informāciju par savām izstrādņēm, problēmām un nākotnes iecerēm;
- 3) sadarbība starp vienas nozares (medicīnas, enerģētikas, datortehnikas, ekonomikas u. tml.) visu triju valstu terminologiem varētu dot pozitīvu

stimulu šīs nozares terminoloģijas attīstībā visās trijās Baltijas valstīs;

4) neraugoties uz trīs Baltijas valstu nacionālo valodu atšķirībām, vienas valsts atsevišķās nozarēs var rasties tādas terminoloģiskas izstrādnes, kuras ar lielāku vai mazāku piestrādi var izmantot analogas nozares speciālisti pārējās divās valstīs. Ilustrācijai minēšu piemēru. LZA TK Enerģētikas terminoloģijas apakškomisija jau kopš pagājušā gadsimta 90. gadu vidus gatavo *Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošo vārdnīcu*. Tajā tiek doti galvenie elektroenerģētikas termini ar to skaidrojumiem latviešu valodā, kā arī terminu analogi angļu, krievu un vācu valodā. Vārdnīcas 1. daļa iznāca 1997. gadā, 2. daļa 1999. gadā, 3. daļa atrodas izdevniecībā un iznāks 2004. gada sākumā, bet 4. daļu autoru kolektīvs pašreiz gatavo, un tā atklātībā varētu parādīties pēc gadiem diviem. Šī vārdnīca top pēc iepriekšējā sadaļā aprakstītās metodikas, un tās izstrādei patērēts desmitiem tūkstošu augstākās kvalifikācijas speciālistu darba stundu. Ja lietuviešu un igauņu kolēģiem būtu interese par analogas vārdnīcas izveidi savā valodā, bāzē varētu izmantot iepriekš minēto latviešu izdevumu, latvisko daļu attiecīgi aizstājot ar lietuviešu vai igauņu valodas tekstu. Ja esošais latviešu teksts netiktu aizstāts, bet papildināts ar lietuviešu un igauņu tekstiem, mēs iegūtu *Baltijas elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošo vārdnīcu*.

Viedoklis par citiem semināra jautājumiem

Neraugoties uz to, ka semināra pamattēma bija triju Baltijas valstu terminologu pieredzes apmaiņa par terminoloģijas un speciālā lietojuma valodas stāvokli katrā no valstīm, pārrunu saturā papildus bija iekļauti vairāki Latvijas terminologiem aktuāli jautājumi. Tāpēc īsi par dažiem no tiem.

3.1. *Svarīgākie terminoloģijas darba globālie uzdevumi tuvākajā laikā:*

- visās tautsaimniecības nozarēs forsētā tempā jāveido Eiropas jēdzienu sistēmai atbilstoša un ar Eiropas darba valodām koordinēta latviešu terminu bāze ar skaidrojumiem latviešu valodā un analogiem ES galvenajās darba valodās;
- jākonsolidē un jānostiprina struktūras, kas valstī izstrādā terminoloģiju un pārrauga tās lietojumu (pašreizējā LZA TK gan pēc nodarbināto personu skaita, gan finansējuma apjoma vairāk pielīdzināma sabiedriskam veidojumam).

3.2. *Terminoloģiskā izglītība.* Pašreizējais stāvoklis uzlūkojams par neapmierinošu. Lai to uzlabotu:

- visos latviešu valodas mācības standartos, ko izstrādā LR Izglītības un zinātnes ministrija, jāakcentē pareizas terminoloģijas apguve un lietojums visās vispārīglītojošajās un profesionālajās mācību iestādēs;
- visu augstāko mācību iestāžu visu kursu programmās jāparedz prasība apgūt kursam atbilstīgos speciālos terminus ar skaidrojumiem valsts valodā un ekvivalentiem vismaz divās svešvalodās; jāizstrādā un jāapstiprina apgūstamo terminu krājumi.

3.3. *Valdības atbalsta jomā:*

- nepieciešami LR MK noteikumi, kas par obligātu padarītu **valstī vienotus** un noteiktā kārtībā akceptētas terminoloģijas lietojumu likumos, normatīvajos materiālos, lietvedībā, mācību literatūrā un plašsaziņas līdzekļos;
- iepriekš minēto terminoloģijas jautājumu risināšanai nepieciešams adekvāts finansējums no valsts budžeta (tuvākajā laikā, kamēr tiek foršēta terminoloģijas izstrāde visās zinātnes un tautsaimniecības nozarēs un terminu plašpieejas bāzu izveide, nepieciešamā summa varētu būt ap 500 tūkst. Ls gadā);
- jānovērš pašreiz vēl bieži vērojamais stāvoklis, kad dažu nozaru terminoloģija, kuras izstrādi un/vai izdošanu finansējusi kāda firma, tiek uzlūkota pār šīs firmas īpašumu un nav pieejama plašākai sabiedrībai. Valstī noteiktā kārtībā apstiprinātai terminoloģijai neatkarīgi no izstrādātāja un finansētāja jāklūst par valsts (visas tautas) īpašumu un jābūt bez īpašas maksas pieejamai internetā;
- nozaru ministrijām un citām valsts institūcijām jābūt atbildīgām par valstī vienotās un noteiktā kārtībā apstiprinātās terminoloģijas lietošanu sev pakļautajās struktūrvienībās.

For the unity of terminology – in Latvia, the Baltic States, Europe

Summary

1. The active international cooperation determines the importance of the fact that the term development on national scale should be carried out not only observing the general requirements for developing terms, but also coordinating this work with the most significant languages of the world's greatest nations. This coordination must be carried out both on the level of ideas and terms themselves.
2. As the cooperation of the Baltic States in the field of terminology expands, also the terminologists working for particular fields of economy must be engaged in cooperation. Such cooperation might turn out to be not only interesting, but also favourable methodologically and economically. Making use of the experience acquired by the power industry workers in Latvia a common dictionary of basic electric power industry terms could be made.
3. The following shall be considered as important future tasks:
 - 1) development of a joint term database;
 - 2) consolidation and strengthening of the institutions working in the field of terminology;
 - 3) acquisition of correct terminology in all general and professional education establishments;
 - 4) taking decisions on the government level regarding the compulsory usage of the unified terminology in all legal documents, office records, educational literature, mass media, providing funding for implementation of this.

A freely accessible database shall be provided. The ministries and other state institutions must take the responsibility for use of the accepted terminology in the structures under their supervision.

LIETUVIEŠU TERMINOLOĢIJA UN TĀS LOMA GADSIMTU MIJĀ

Stasis **KEINIS**

Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centra vecākais pētnieks

Senior research worker of the Centre of Terminology, Institute of the Lithuanian Language

Lietuvā 19. gs. sākumā sākās sistemātiska dabas zinību attīstība, strauji attīstījās humanitāro zinātņu, bet ar 19. gs. vidu arī tehnisko zinātņu terminoloģija. Tai laikā klajā nāca arī pirmās lietuviešu grāmatas šajās nozarēs. Kā viens no pirmajiem, kurš deva lielu ieguldījumu botānikas, medicīnas un ģeogrāfijas terminoloģijas radīšanā un lietuviešu terminogrāfijā, minams Jurgis Pabreža. Jāpiebilst, ka viņa sastādītajā augu sistematikas vārdnīcā minēti arī autoram zināmie latviešu valodas termini. Līdz ar to kopš 19. gs. sākuma var runāt par lietuviešu un latviešu terminogrāfiskajiem sakariem.

Kopš 19. gs. beigām un līdz pat šim laikam lietuviešu terminoloģija arvien tiek intensīvi izstrādāta un papildināta.

20. gs. sākumā tika izstrādāta terminoloģija vidējās izglītības vajadzībām, pēc neatkarīgās valsts atjaunošanas 1918. gadā – visu valsts darbībai un tautsaimniecības attīstībai nepieciešamo nozaru terminoloģija augstākās izglītības un zinātnes vajadzībām. Tādējādi 20. gadu sākumā lietuviešu valoda, kļūstot par valsts valodu, jau aptvēra visas tautas un valsts darbības nozares un sasniedza visvairāk attīstīto pasaules valodu līmeni.

Kā zināms, šo valodas attīstības procesu un līdz ar to arī nozaru terminoloģijas darbu pārtrauca vai uz 50 gadiem apstādināja trīs okupācijas (padomju – vācu – padomju), kas sākās ar 2. pasaules karu, un aneksija. Tas daļēji bija par stimulu īpaši straujam terminoloģijas darba uzplaukumam, atjaunojot Lietuvas neatkarību 1990. gadā. Izsakot skaitļos 20. gs. pēdējās desmitgades un 21. gs. sākuma terminoloģijas produkciju – lielākas un mazākas terminu vārdnīcas un standartus –, šis laiks, iespējams, jāvērtē kā vērienīgāko panākumu laiks visā lietuviešu valodas

vēsturē. Tika izdots vairāk par 150 terminu vārdnīcu un liels skaits terminu standartu (diemžēl tie gandrīz visi ir tulkojumi no angļu valodas). Noteikts darbs terminoloģijā veikts, gatavojot enciklopēdijas, mācību literatūru augstskolām, zinātniskos izdevumus u. c.

Kādi ir 20. gs. lietuviešu terminoloģijas attīstības rezultāti?

Gadsimtu un gadu tūkstošu mijā var teikt, ka lielā mērā ir mainījusies terminoloģijas vieta gan valodas leksikas krājumā, gan lietošanas sfērā. Ievērojami palielinājies terminoloģijas apjoms. To ietekmēja:

- 1) valodas funkciju paplašināšanās, valodai iegūstot valsts valodas statusu; tagad terminu ir vairāk nekā parasto vārdu;
- 2) paaugstinoties iedzīvotāju izglītības līmenim, apgūti dažādu nozaru termini, pieaugusi to loma saziņas procesā, pat ikdienā.

Tā 20. gs. sākumā tautas pamatdaļas izglītības līmenis nepārsniedza sākumskolu, bet gadsimta beigās lielākajai iedzīvotāju daļai jau bija vidējā izglītība. Nepārspilējot var teikt, ka vidusskolu beidzēji vidēji apgūst ap 15000 terminu. Mūsdienų cilvēks gan darbā, gan mājās, gan atpūtā, ieslēdzot televizoru, radioaparātu vai lasot avīzi, sastopas ar visdažādāko nozaru terminiem.

Secinājums: termini vairs nav leksikas perifērijā, kā tas bija 19. gs. un vēl 20. gs. sākumā. Terminoloģija ievērojami tuvojusies leksikas centrālajai daļai, vārdu krājuma pamatfondam.

Šādu secinājumu apstiprina tas, ka terminoloģija patlaban nokļuvusi vārdu krājuma papildinājumu priekšgalā un tā zināmā mērā nosaka pārmaiņas arī citos valodas līmeņos. Tas ir, lielākā daļa jauno vārdu tiek darināti terminoloģijas vajadzībām, lielākā daļa aizguvumu ir termini, ar kuriem mūsu valodā ienāk starptautiskie terminelementi (*autokēlijs* – ‘automobiļu ceļš’), arī fonētikas sistēmā ienāk jaunas skaņas.

Terminoloģijā uzskatāmi vērojama citu valodu ietekme, jo kopš seniem laikiem speciālie teksti nereti ir tulkojumi. Patlaban parasti tiek publicētas divvalodu vai daudzvalodu terminu vārdnīcas, arī skaidrojošajās vārdnīcās parasti tiek minēti citu valodu ekvivalenti. Daudzas vārdnīcas un enciklopēdijas ir tulkojumi. No tulkotājiem lielā mērā atkarīgs tas, cik pareizi tiek uztverta citvalodas vārda nozīme un kādu izteiksmi tas iegūst tulkojumā. Prakse rāda, ka patlaban jauno izteiksmi lielā mērā

veidojam pēc līdzības ar angļu valodu. Daudz ir burtisko tulkojumu. Tulkotāji aizbildinās ar terminu trūkumu un pašu valodas nabadzību. Pašreizējos tulkojumos krievisko izteiksmi un garu aizstājusi angļiskā izteiksme un angļiskais gars. Tieši tāpēc daļa jauno terminu tiek uztverti kā lietuviešu valodas izteiksmei un garam sveši, lietuviešu valodas sistēmā neiederīgi, nesaprotami un nemotivēti darinājumi.

Tas ir ļoti slikti. Jo tas rada savdabīgu lietuviešu pidžinvalodu (jauktu kontaktvalodu): svešas terminoloģijas lituanizēto kopiju. Ir nekavējoties jālabo šis stāvoklis. Šim nolūkam ierosinu izveidot Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centrā īpašu valodas un terminoloģijas skolu visu nozaru speciālistiem, kuri nodarbojas ar terminoloģiju. Būtu lieliski, ja šādu skolu apmeklētu terminu vārdnīcu un standartu sastādītāji un tulkotāji, terminoloģijas komisiju locekļi, lietišķās literatūras tulkotāji, izdevniecību redaktori un citi ieinteresētie speciālisti.

Globalizācijas process necerēti ātri iespiežas valsts dzīvē, aptverot arī lingvistiskos procesus. Agrākā tā saucamā nacionāli krieviskā piespiedu divvalodība, gandrīz nemaz neizbaudot vienvalodības periodu, ātros tempos un it kā brīvprātīgi, pēc pašiniciatīvas, pārtapusi nacionāli angļiskajā divvalodībā.

Šeit jāprecizē: **iespējams, brīvprātīgi**, – ja attiecinām uz birokrātiju, t. i., uz tiem, kuri, izmantojot varu (ar pavēlēm, rīkojumiem u. tml.) liek izmantot svešvalodas, pirmām kārtām – angļu valodu, zinātnē, atsevišķās vietās pat izglītībā, t. i., speciālistu sagatavošanā. Citiem vārdiem – tiem, kuri ietur kursu uz lietuviešu valodas funkciju sašaurināšanu vienīgajā vietā pasaulē, kur šī valoda jālieto visās attīstītas literārās valodas funkcijās, kāda lietuviešu valoda patiesībā arī ir.

Tomēr – nevis brīvprātīga, bet gan **piespiedu divvalodība** tā ir tiem, kurus tā skar (vai skar), piem., zinātniekiem un doktorantiem, ja zinātniskos rakstus Lietuvā iespiedīs tikai svešvalodās; studentiem, ja iemīloto specialitāti viņi būs spiesti apgūt nevis dzimtajā, bet svešvalodā (it kā viņi mācītos nevis savā dzimtenē, bet kaut kur Teksasā); arī tiem, kuri spiesti lasīt Lietuvas valsts standartus svešvalodā utt. Šis process, ja tam ļaut vaļu, pakāpeniski var novest pie tā, ka attīstītā lietuviešu terminoloģija daudzās zinātnes un tehnikas nozarēs vispār vairs nebūs vajadzīga.

Cerība mirst pēdējā. Domāju, ka tā nenotiks. Ceru, ka trešās tūkstošgades pirmais gadsimts nekļūs par lietuviešu terminoloģijas un arī pašas valodas degradācijas gadsimtu, ka arī tie ļaudis, kuri ar izsmieklu izturas pret, viņuprāt, novecojušiem tradicionālajiem nacionālās terminoloģijas dzīvīguma avotiem un attīstības ceļiem, sapratīs, ka valodas un arī terminoloģijas politika ir jāvirza uz valodas un tās terminoloģijas kā lietuviešu tautas lielākās vērtības un vislielākās bagātības savdabīguma saglabāšanu un nostiprināšanu.

Mums visiem, kas saistīti ar lietuviešu terminoloģijas attīstību, ir uz to jātiecas, un mums jāpieliek visi spēki, lai mūsu terminoloģijai būtu lietuvisks gars.

No krievu valodas tulkojusi *V. Skujiņa*

The Lithuanian terminology and its role at the turn of the centuries

Summary

In the early 1920's the Lithuanian language had reached the level of the most developed world languages. With the World War II the period of the three successive occupations came in Lithuania. With the renewal of Lithuania's independence in 1990 terminology work restarted on especially wide scale. At the turn of the centuries more than 150 term dictionaries and a large number of standards have been published. The place of terminology in the language vocabulary has changed, the usage of the Lithuanian language as the official language has been extended. Most of the population of Lithuania has the secondary education, with the students of secondary schools acquiring around 15,000 terms. Terms have become the basic part of the language. Both neologisms and borrowings are mainly terms.

As in most case the special texts are translated from other languages, terminology shows influence of these other languages. The responsibility for the level of precision with which the foreign term is understood and translated into Lithuanian lies mostly with the translator. Relatively high is the number of literal translations, bringing with them the spirit

of the foreign language of their origin, with the expression being somewhat strange and incomprehensible. Thus some kind of a Lithuanian pidgin language is created, with Lithuanianised foreign words.

This situation must be changed. It would be useful to establish a designated terminology school for specialists of all fields, compilers of dictionaries, translators and editors.

Language and terminology policy must be aimed at preservation and strengthening of language and terminology as the greatest wealth of the Lithuanian nation.

Baltijas valstu terminoloģijas semināra DEKLARĀCIJA

2003. gada 21. oktobrī

RĪGĀ

Latvijas Valsts prezidentes dibinātās Valsts valodas komisijas organizētā starptautiskā semināra "**Terminoloģijas darbs pašreiz un turpmāk Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā**" dalībnieki,

- noklausoties trijos pamatziņojumos un debatēs paustās atziņas,
- apzinoties precīzas, nepārprotamas un saskaņotas terminoloģijas lielo nozīmi gan Baltijas valstu iekšējā attīstībā, gan sekmīgā ES starpvalstu sadarbībā,
- izprotot, ka aktualizējusies vajadzība terminoloģijas izstrādē ievērot terminu lietotāju intereses un vajadzības, bet plašākā sabiedrībā, arī atsevišķu nozaru speciālistu darbībā, vērojama destruktīva terminoloģiskā nekompetence,
- aktualizējot jau 2002. gadā terminologu augstākā līmeņa apspriedē Briselē uzsvērtos uzdevumus,

aicina savu valstu Valdības apzināties, ka terminoloģijas politika ir svarīga valsts valodas politikas un informācijas politikas sastāvdaļa, un tādēļ atbalstīt un ar vajadzīgo finansējumu nodrošināt visaptverošas terminoloģijas infrastruktūras veidošanu, sekmēt nozaru speciālistu terminoloģisko izglītību un informācijas un zināšanu sabiedrības veidošanu.

Tas nozīmē:

- sekmēt pieņemtās terminoloģijas konsekventu ieviešanu oficiālajā lietojumā un automatizēto terminu datu bāzu attīstību un plašu bezmaksas pieejamību;

- veicināt (sekmēt) valsts valodas padziļinātu apguvi pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības sistēmā;
- ieviest obligātu terminoloģijas un speciālā lietojuma valodas (SLV) kursu visās profesionālo studiju programmās, lai sekmētu jauno speciālistu terminoloģisko kompetenci darbam nacionālajās un ES struktūrās;
- ar Eiropas Komisijas Tulkošanas dienesta Latvijas pārstāvniecības atbalstu izveidot vienotu Baltijas valstu reģionālās sadarbības centru terminoloģijas un terminogrāfijas attīstības un speciālā lietojuma valodas tulkošanas problēmu risināšanai.

Semināra dalībnieki īpaši uzsver, ka tikai harmonizētas un vienotas terminoloģijas izstrāde, ieviešana un vispārējā lietošana palīdzēs nodrošināt Baltijas valstu saskanīgu darbību Baltijas kopēju mērķu labā.

DECLARATION

of Terminology Seminar of the Baltic States

21st October 2003

RIGA

Participants of the international seminar of the three Baltic States "The Present and Future Terminology Work in Latvia, Lithuania and Estonia: Intentions for Cooperation in the Context of EU Member States" organized by the State Language Commission of Latvia,

- in accordance with the conclusions expressed in the main presentations and the following discussions by participants of the Seminar;
- acknowledging the great importance of exact, concordant and definite terminology for both a state's internal development and successful international cooperation within the EU;
- comprehending the necessity to observe in terminology development the interests and needs of terminology users, while destructive terminology incompetence can currently be observed in society, including experts of different fields;

- pointing out the tasks, highlighted at the Terminology Summit in Brussels in 2002,

asks the Governments of their respective states to acknowledge that terminology policy is an important part of the state language and information policies, and therefore to support and provide with the necessary funding the development of a comprehensive terminology infrastructure, promoting the terminology education of professionals, as well as formation of information and knowledge society.

This means:

- to advance the consistent introduction of the accepted terminology for official usage, along with the development and wide gratis accessibility of automated term data bases;
- to promote extended study of state language in elementary and secondary (high) schools of general education systems;
- to introduce compulsory courses of language for special purposes (LSP) and terminology in all professional study programs, thus promoting the terminology competence of the new specialists for the work in national and EU structures;
- to establish with the support of Latvian Agency of Translation Services of EU Commission a joint Baltic States regional co-operation centre for terminology and terminography development and solving of LSP problems on LSP translation and terminology.

The participants of the Seminar emphasize that only development, introduction and general usage of harmonised and unified terminology will ensure concordant activities of the Baltic States in achieving the common aims of the Baltics.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija
TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI
2003
Semināra materiāli

Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences
TERMINOLOGY NEWS
2003
Proceedings of the Seminar

Zinātniskā redaktore **Valentīna Skujiņa**

Tehniskā redaktore **Marika Ķirīte**

Korektore **Iveta Pūtele**

Datormaketētāja **Anīta Skujiņa**

Iespiests tipogrāfijā SIA "Pērse"
Aizkraukles ielā 21, Rīgā, LV-1006

LZA Terminoloģijas komisijas adrese:
Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050, Latvija
Tālr.: (371) 7229636
Fakss: (371) 7227696
E pasts: vaska@lza.lv
<http://www.vvk.lv>